

Tha Taigh-Feachd Ruadhainn
faisg air Cinn a' Ghiuthsaich
na chuimhneachan
dràmatach deagh- ghlèidhte
air bliadhnaichean riaslach
nan Seumasach ann an Alba.

A' RANNSACHADH TAIGH-FEACHD RUADHAINN

Fiosrachadh don Luchd-Teagaisg

Loidhne-tìm

1229 Ciad aithris air caisteal an seo

1459 Ath-thogar an caisteal gu mòr

1689 Sgrìosar an caisteal gu dona le feachd Seumasach fo Bhìocas Dùn Dè

1715 Ar-a-mach Seumasach

1719-21 Togar taigh-feachd do dh'arm-coise Bhreatainn air an làraich

1734 Cuirear stàball ris

Lùnastal 1745 Oidhirp Sheumasach an taigh-feachd a ghlacadh; air an tilgeil air ais le Arm Bhreatainn

Gearran 1746 Bheir Seumasaich ionnsaigh eile; gèillidh an gearastan; cuiridh Seumasaich an taigh-feachd na smàl

Giblean 1746 Cruinneachaidh na Seumasaich an dèidh Chùl Lodair 's gheibhear òrdugh sgaoilidh

An dèidh 1746 An taigh-feachd na thobht

Tha tobht Taigh-Feachd Ruadhainn dìreach a-mach à Cinn a' Ghiuthsaich na shealladh dràmatach do luchd-siubhail.

Tha e na àite tarraingeach do sgoilearan a tha a' rannsachadh Ar-a-mach Seumasach 1745, 's bidh e a' brosnachadh foghlaim.

Cùl-sgeul Eachdraidheil

Is cùis-iongnaidh e gu bheil an tom feurach air a bheil tobht Taigh-Feachd Ruadhainn an ìre mhòr nàdarrach - na chaidh fhàgail leis na h-eigh-shruthan aig deireadh Linn na Deighe. Dh'aithnicheadh na buannachdan a thaobh dìon an seo o chionn fhad an t-saoghail, ged nach eil e air aithris gun robh an ciad caisteal air an làrach seo gu 1229. San 14mh linn b' ann sa chaisteal seo a dh'fhuirich mac Raibeart II, Alastair Stiùbhart, ainmeil mar 'An Cuilean Curta'.

Ri linn ciad ar-a-mach nan Seumasach an 1689, bha an caisteal na ghearastan do dh'fheachdan a bha dileas don dithis rìoghail ùr, Uilleam is Màiri. Chuir na Seumasaich, fo Bhìocas Dùn Dè, an gearastan fo ionnsaigh 's nuair a dh'fhalbh iad chuir fheachdan teine ris, ga fhàgail na smàl air an làraich.

An dèidh ar-a-mach Seumasach 1715, chuir riaghaltas Bhreatainn mu dheidhinn Alba a dhaingneachadh chor 's nach biodh ar-a-mach eile ann. Chaidh rathaidean-airm a thogail gus gach daingeach armach a cheangal, agus thogadh gearastain ann an àiteachan cudromach. B' e fear dhiubh seo Taigh-Feachd Ruadhainn.

Chaidh an taigh-feachd ùr a chur ri chèile gus 120 saighdearan-coise a chumail cuide ris na ceannairean aca. Bha dà àrainn-còmhnaidh air gach taobh de dh'fhaiche bheag a chleachdadh airson teagasg-airm. Bha ionad-còmhnaidh prìobhaideach aig na h-àrd-oifigearan; bha aig na saighdearan cumanta ri seòmar a roinn - deichnear 's gach seòmar agus dithist as gach leabaidh. An 1734 chaidh stàball a bharrachd a chur ris an dèidh deireadh togail trì rathaidean airm a thàinig

còmhlà ann an Ruadhainn. Bhiodh geàrdan air muin each (saighdearan-eachraidh) a' cumail faire air na rathaidean seo.

Anns an Lùnastal 1746 bha arm Seumasach Theàrlach Òig a' siabadh mu dheas, fhad 's a bha a' chuid bu mhotha de na saighdearan ann an Ruadhainn a' dol mu thuath gu bhith cuide ris a' chòrr de dh'arm an riaghaltais fon t-Seanalair Cope. Chaidh Ruadhainn fhàgail fo cheannas Seàirdseant Maolalaigh le 14 fear. Bha na Seumasaich tigheach air làrach cho cudromach a ghlacadh, ach chaidh aig fir Mhaolalaigh air an ruaig a chur air an 200 neach-ionnsaigh, an ìre mhòr o chionn 's nach robh canain aig na Seumasaich.

Sa Ghearran a lean, geta, thill na Seumasaich gu Ruadhainn le barrachd fhear agus le canain. Bha aig a' ghearastan ri gèilleadh, ach thugadh cead na coise dhaibh. Chaidh biadh is leapannan a thoirt às is an uairsin dh'òrdaich Teàrlach gun rachadh an taigh-feachd a losgadh ri làr.

Bha aon phàirt mu dheireadh aig Ruadhainn ann an sgeul nan Seumasach dà mhìos an dèidh sin. Air an latha an dèidh Bhàr Chùil Lodair, chruinnich na bh' air fhàgail de na Seumasaich aig an taigh-feachd. B' ann an seo a fhuair iad òrdugh 'an sàbhailteachd fhèin a shireadh'; bha am Prionnsa air a thòir mar tha.

Rud iongantach is dòcha, a thaobh a shuidheachaidh cudromaich, cha deach Ruadhainn ath-thogail a-riamh an dèidh Bliadhna Theàrlach. 'S e an tobht a chì sinn an-diugh a bheag no mhòr na tha air fhàgail an dèidh sìoladh an teine a chuir na Seumasaich ris an 1746.

An t-slighe-steach is taigh nan geàrdan

Taic foghlaim agus teagaisg

An t-Curraicealam airson Sàr-mhathais

Tha turas gu Taigh-Feachd Ruadhainn gu h-àraid iomchaidh don luchd-teagaisg a tha ag obair air **Ar-a-mach nan Seumasach** agus na thachair an dèidh làimh len clas. Tha am pasgan seo a' dìreadh air a' phàirt seo de dh'eachdraidh Ruadhainn, gu h-àraid tachartasan 1745-6.

Cuidichidh turas, agus cleachdadh stuth-taice, ann a bhith a' leasachadh:

luchd-ionnsachaidh soirbheachail le bhith a' cur dùbhlann ro sgoilearan smaoinichadh mu mar a dh'atharraich beatha dhaoine. Cuidichidh seo iad ann a bhith a' meòrachadh gu critigeach mu fhianais agus an co-dhùnadh fhèin a dhèanamh.

neachan misneachail. Ionnsachaidh sgoilearan mu ghnèithean de sheann-bheatha an coimhearsnachd, tuigidh iad atharrachaidhean sòisealta, cuiridh iad an luachan fhèin an cèill agus am beachd a thoirt seachad air diofar cheistean eachdraidheil is sòisealta.

daoine glìce ciallach le bhith a' brosnachadh tuilleadh urraim do na tha mun cuairt orra **de dh'eachdraidh agus de dh'obair-togail an latha fhèin.**

daoine a bheir seachad fios gu h-èifeachdach le bhith a' leudachadh eòlas is tuigse sgoilearan tro smaoinichadh rannsachail, cruthachail agus critigeach.

Tha a' chuid is motha de na gnìomhan freagarrach do sgoilearan C4-7.

Ron turas

- Coimhead air dealbhan de Thaigh-Feachd Ruadhainn ro-làimh - faic www.scran.ac.uk air neo www.historicscotlandimages.gov.uk no www.undiscoveredscotland.com. Cuidich sgoilearan an ceistean fhèin a chur ri chèile chor is gum bi làn fios aca dè bhios romhpa air làraich. Bhiodh e math nam biodh iad an-sàs ann a bhith a' cur turas air dòigh.
- Cuidich sgoilearan tuigse nas fheàrr fhaighinn air an sgèile-tìmh le bhith a' dèanamh loidhne-tìmh leotha, a' cunntadh air ais 's gach linn is a' comharrachadh prìomh thachartasan. Ghabhadh cur ri seo an dèidh an turais.
- Dèan cinnteach gun tuig sgoilearan cnag na cùise a thaobh Ar-a-mach 1745 mun tig iad; cò na Seumasaich, dè bha iad ag iarraidh; sgeul an ionnsaigh air Sasainn is an teicheadh; mar a fhreagair Arm Bhreatainn; mar a bha na Gàidheil beò aig an àm seo; buil Bhlàr Chùil Lodair 's na dhèidh.
- Tha e feumail ma bhios tuigse aig sgoilearan air na h-ainmean seo ron turas aca: Seumasach, saighdear dearg, taigh-feachd, armachd, cuilbheart, gèilleadh, oifigeach, saighdear-muin-eich, gearastan, companaidh, arm-coise.
- Cuidich sgoilearan ceistean-rannsachaidh a chur ri chèile air beatha airm san 18mh linn. Cuidich iad ceistean a chumadh air am faigh iad freagairt air turas gu làraich (m.e. dè seòrsa duine a rachadh san Arm Bhreatannach, ciamar a bha iad beò, dè an obair a bh' aca, dè an aodach aca is mar sin). Feuch cur an aghaidh a' bheachd chumanta gur e urracha mòra Sasannach a bha ann an Arm Bhreatainn buileach; bha tòrr de na shaighdearan dearga, ri linn an Ar-a-mach agus na dhèidh, às Alba.
- Cuidich sgoilearan Taigh-Feachd Ruadhainn a lorg air mapa latha an-diugh. Cuidich iad Gearastan Deòrsa is Inbhir Nis a lorg 's a chomharrachadh. Seall air na rathaidean a cheangaileas na h-àiteachan sin ri chèile - ionadan cudromach airm san 18mh linn. Cuir seo an coimeas ri mapa an latha an-diugh a sheallas na rathaidean seo a rinneadh an dèidh Ar-a-mach 1715 is 1745. Cuidich sgoilearan faicinn gu bheil ar rathaidean an-diugh car stèidhichte orra sin. Gheibhear mapaichean air an stòr-dàta SCRAN - www.scran.ac.uk. Tha am map ainmeil 'Roy' o 1747-55 gu soilleir a' sealltainn an taigh-feachd pìos beag an iar air tuineachadh Ruadhainn, 's chithear e air www.nls.uk/maps/roy/.
- Dòigh gus làrach aosta a thoirt beò do sgoilearan, is e sin gun dèan iad rannsachadh is ullachadh gus dràma beag a chur air chois (no bhideo?) air an làraich. Dh'fhaodadh tachartas iomchaidh a chleachdadh, mar dìon an t-Seàirdseant Maolalagh air an taigh-feachd an aghaidh nan Seumasach an 1745, no a dhol-sìos rin linn an 1746. Tha cur-sìos mionaideach orra seo san sàr-leabhar The '45 le Christopher Duffy. San sgoil, dh'fhaodadh sgoilearan ròl ainmeachadh, sgeul is sgrìobt a sgrìobhadh, culaidh-aodach ullachadh. Nuairsin ghabhadh seo a chur an làthair gu h-às ùr air an làraich.

Obair air an làraich

Fhad 's a thathar a' rannsachadh an taigh-feachd, cho math ris na molaidhean deasbaid againn, bu chòir na sgoilearan a bhrosnachadh gus sùil chritigeach a thoirt air na chì iad agus gus teòraidhean a dhèanamh 's fheuchainn a tha stèidhichte air an fhianais chruaidh. Seo puingeantòisichidh san fharsaingeachd:

- Tha Ruadhainn car neo-àbhaisteach an Alba oir is gann gun deach an togalach atharrachadh o thogadh an toiseach e - ged a tha e na thobht a-nis. Tog deasbad mu mar a bheir gaoth is sìde buaidh air coltas togalaich, cho math ris na h-atharrachaidhean a nì daoine a dh'aona-ghnothach air togalaichean.
- Dè an stuth a chleachdadh gus an taigh-feachd a thogail? Carson a thaghadh seo? Cuimhnich gun deach an taigh-feachd a chur na smàl - dè an stuth a dh'fhaodadh a bhith an seo uair?
- Dè fianais a th' ann air beatha làitheil?

Faodaidh sgoilearan fianais a chlàradh le nòtaichean, breacadh-dhealbhan, dealbhan-camara, no le bhith a' clàradh rudan air teip.

Air làrach-lìn Alba Aosmhor gheibh luchd-teagaisg goireasan a bharrachd mar thaic air obair air làraich. Nam measg seo tha a bhith a' cur ri chèile *Clàr Fianaise*. Faic www.historic-scotland.gov.uk.

Oisean den stàball

Molaidhean-obrach an dèidh an turais

An dèidh an turais faodaidh sgoilearan na fhuair iad a-mach a chur còmhla gus clàr nas coileanta a dhèanamh air an taigh-feachd agus air na daoine a bhiodh ag obair 's a' fuireach ann. Dh'fhaodadh seo a bhith mar bhunait do raon ghnìomhan-taisbeanadh, leithid:

- Leabhar-treòir neo bileag do luchd-tadhail eile
- Taisbeanadh shleamhnagan le aithris
- Sgrìobhadh macmeanmail stèidhichte air beatha nan daoine a bha a' còmhnaidh san taigh-feachd.
- Sreath de dhràma-an a' sealltainn sealladh goirid de bheatha san taigh-feachd tro na linntean.

Plana Taigh-Feachd Ruadhainn

Air lorg saighdearan dearga Ruadhainn

Tha an t-slighe-turais a mholar a' dìreadh air beatha làitheil Ruadhainn sna 1740an, nuair a bha e na thaigh-feachd gu 'saighdearan dearga' arm Bhreatainn. Tha 7 prìomh àiteachan ann:

1. Taobh a-muigh an Taigh-Feachd
2. An Fhaiche
3. An Taigh-Feachd a Deas
4. Taigh nan Geàrdan is Ionad-còmhnaidh nan Oifigeach
5. An Taigh-Fuine is an Taigh-Grùdaidh
6. An Tobar is na Taighean Beaga
7. Na Stàbaill

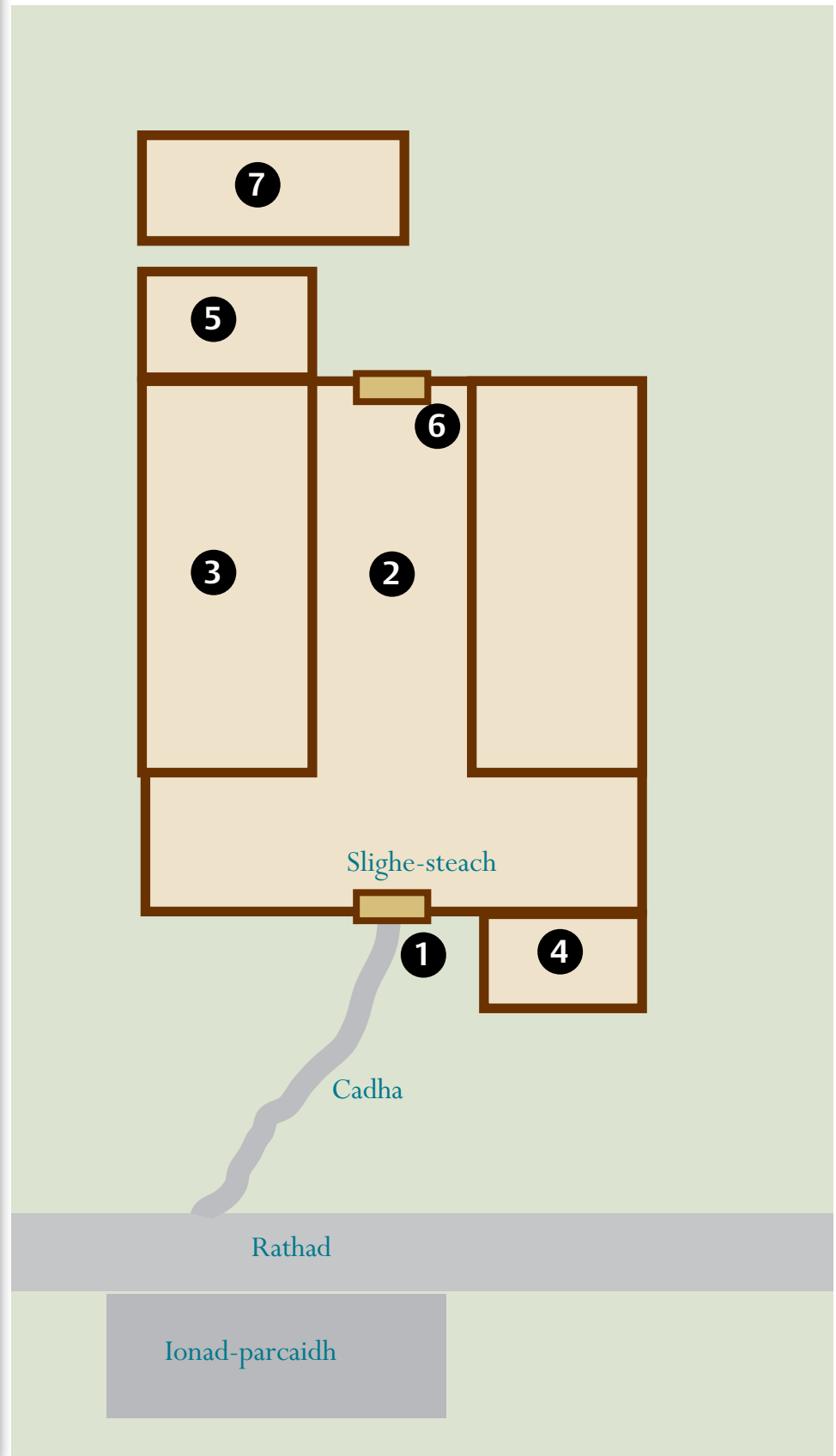
Cha leigear a leas na h-àiteachan seo fhaicinn ann an òrdugh. 'S e is fheàrr gum bi buidhnean de 8-10 a' dol ann chor is gum faigh a h-uile duine làn chothrom.

Tha cùl-fhiosrachadh ga thoirt seachad sa phasgan do gach àite. Tha e sgrìobhte gu simplidh chor is gun gabh a leughadh a-mach do na sgoilearan mas math leat. Cuideachd ann tha molaidhean a thaobh ceistean-deasbaid.

Ri linn an caisteal a bhith cho glèidhte, tha e fìor fheumail gu cluich-ròl, gu h-àraid am measg feadhainn nas òige. Tha molaidhean a thaobh seo ri fhaighinn san earrainn **Binad shaighdear dearg! sgrìobhte ann an clò dearg.**

'S e aon dòigh air a leithid seo a stiùireadh ach na ròlan a thoirt seachad, beagan tìde a chaitheamh a' cleachdadh, is an uairsin air dhut comharradh a dhèanamh tòisichear air fad mionaid no dhà, gus an dèan thu comharradh sgùir.

Faodar Gnìomh Deireannach a dhèanamh sam bithear a' dìreadh air ionnsaigh nan Seumasach air an taigh-feachd, a' brosnachadh sgoilearan iad seo a chur an làthair gu h-às ùr.

Robh fhios agad ...

B' iad na Seumasaich luchd-leantail Rìgh Seumas VII is II, a chaidh a thoirt far na cathrach rìoghail an 1689 's a chaidh a dh'fhuireach thall thairis. Theirteadh Seumasaich (Jacobites) riutha an dèidh an fhacail Laidinn do Sheumas, Jacobus. Bha na Seumasaich airson teaghlach Rìgh Seumas - na Stiùbhartaich - a chur air ais air cathair rìoghail Bhreatainn a-rithist. B' e am Prionnsa Teàrlach ogha Rìgh Seumas.

Nòtaichean turais: air lorg saighdearan dearga Ruadhainn

Suidheachadh 1: Taobh a-muigh an Taigh-Feachd

Seas dìreach a-staigh sa gheata fhiodha aig bun an tuim mun tèid thu suas an cadha chun an taigh-feachd.

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Seo Taigh-Feachd Ruadhainn. Cò a chuireas nar cuimhne ciod e taigh-feachd? (bun-ionad shaighdearan). Mu 250 bhliadhna air ais sna 1740an b' e seo ionad dà chompanaidh shaighdearan an arm Bhreatainn. Bha 60 saighdear 's gach companaidh. Uaireannan theirte 'saighdearan dearga' riutha ri linn an casagan dearga.
- Bha dragh air riaghaltas Bhreatainn aig an àm seo gum feuchadh buidheann ris an canar na Seumasaich ri smachd fhaotainn air Alba. Thog iad ionadan-airm thar na h-Alba ach stad a chur orra. Thog iad rathaidean eadarra sin chor is gum b' urrainn do na feachdan màrsail gu luath o ionad gu ionad nam biodh cùis-èiginn ann.
- An 1745 bha dragh an riaghaltais na rud fìor is uabhasach. Thàinig Teàrlach Eideard Stiùbhart - Teàrlach Òg - air tìr air oir an iar na h-Alba. Gu luath chruinnich e arm de luchd-leanmhainn nan Seumasach 's thòisich iad a' màrsail gu deas - a' cur feum air rathaidean ùra an airm. Bha muinntir taigh-feachd Ruadhainn air bhioran!

<i>Spreagadh an Neach-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean nan sgoilearan</i>
Carson an e seo deagh àite do thaigh-feachd?	Furasta dhìon - air tom beag. Chìthear fad às air a h-uile taobh.
Tha an taigh-feachd na thobht a-nis. An dùil dè coltas a bhiodh air 's e ga chleachdadh?	Bha mullaichean air togalaichean. Bhiodh ballachan iomlan seach a bhith a' tuiteam sìos. Gloine sna h-uinneagan air an tùr air dheas.
Taobh a-staigh an taigh-feachd chì sinn dealbh dheth mar a bha e. Faodamaid ar beachdan a rannsachadh.	Deatach a' tighinn a-mach à similearan. Saighdearan ri faire air na ballachan.
Air a' bhalla is àirde den taigh-feachd, chì thu trì sreathan de thuill bheaga cheàrnagach. An dùil carson a bha iad seo ann?	Tuill gus cuilbhearan a losgadh.
Chanadh cuilbhearan ris na gunnaichean a chleachd iad. Am faic thu barrachd àite far is dòcha a rachadh an cur?	Gach taobh den gheata a-steach.
Am faic thu uinneagan sam bith air na ballachan a-muigh?	Chan eil mòran. Chìthear cuid air an tùr air dheas.
An dùil carson nach eil mòran dhiubh ann?	Dh'fhàgadh uinneagan am balla na bu laige 's na b' fhasa ionnsaigh a thoirt air.

Nam biodh tu gus ionnsaigh a thoirt air an taigh-feachd, ciamar a dhèanadh tu e?

Beachdan nan sgoilearan. Nam measg is dòcha:

A' snàgail suas san dorchadas is a' tighinn gun fhiosta air na geàrdan.

A' losgadh chanan on talamh àrd mu dheas air an taigh-feachd.

A' cuartachadh an taigh-feachd los nach fhaighte biadh no bathair a-steach no mach - sèist.

Bi nad shaighdear dearg!

Leigeamid oirnn gur sinne buidheann de shaighdearan dearga a' màrsail suas don taigh-feachd airson a' chiad uair. Cha robh sinn riamh ann. Dè ar ciad smaointean mun àite? Nì sinn màrsail nas dlùithe ris is an uairsin faighnichidh mise de chuid dhìobh dè ur smaointean. Deiseil? Gu luath, dèanaibh màrsail!

Gabh suas an tom is tron gheata gus an seas thu am meadhan na liosa. Sir pannal-fiosrachaidh a sheallas dealbh de choltas an taigh-feachd mar a bha e.

Taigh-Feachd Ruadhainn an-diugh

Robh fhios agad ...

Chleachd na saighdearan dearga - is na Seumasaich - seòrsa gunna ris an canar cuilbhear. B' e an t-ainm oifigeil Cuilbhear Pàtran Talmhainn - ach b' e Beasag Dhonn a thug a h-uile duine air. Bha e còrr is 1.5m a dh'fhaid - is dòcha mun aon àird ribhse! Bha mu 7 cileagram de chuideam ann.

An Fhaiche

Geata le lùban cuilbheir air dheas

Suidheachadh 2: An Fhaiche

Gabh thar na faiche is seas ri taobh a' phannail-fhiosrachaidh a sheallas dealbh tarraingte den taigh-feachd.

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagasg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Tha sinn a-nis taobh a-staigh an taigh-feachd. Coimheadamaid air an dealbh air a' phannail-fhiosrachadh gus beachd fhaighinn air mar a bhiodh a choltas. Dè tha diofraichte? Dè tha mar is ceudna?
- B' ann air an fhaiche mheadhanaich seo a thigeadh na saighdearan còmhla gus fiosrachadh a chluinntinn is gus an cuid sgilean airm a chleachdadh. Theirteadh teagasg- airm (*drill*) ri seo. Am measg na dhèanadh iad bhiodh seasamh san t-sreath, màrsail, agus cleachdadh nan cuilbhearan. Cuideachd chuireadh iad lainn fhada mheatailte ri ceann a' chuilbheir. B' e bèigleidean a chanadh iad ris na lainn seo.

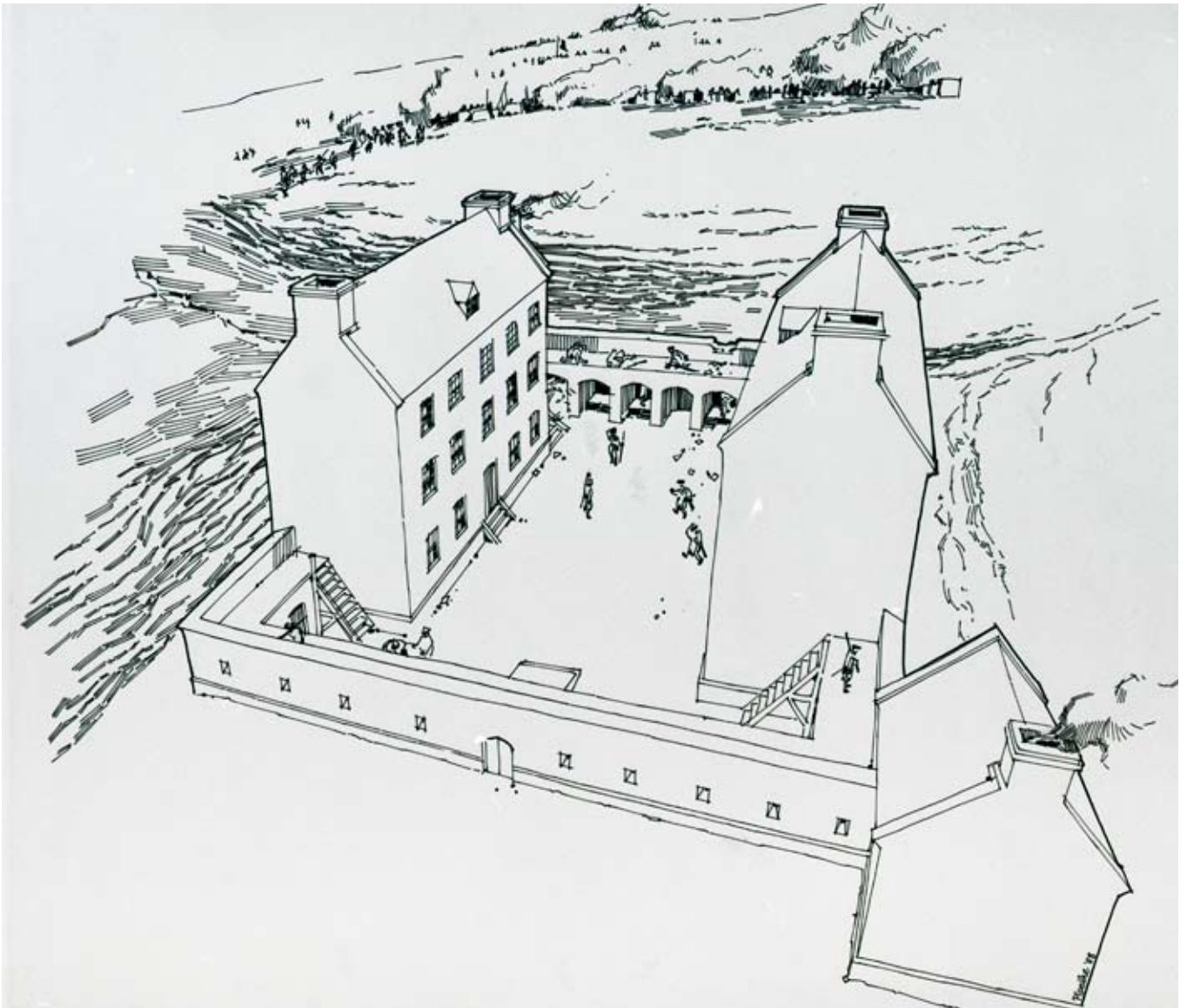
<i>Spreagadh an Neach-Teagasg</i>	<i>Freagairtean nan sgoilearan</i>
<p>Tha dà thogalach mhòr air chli is air dheas san àite sa bheil sinn an-dràsta. An dùil ciamar a chleachdadh iad seo?</p> <p>Bha gach bloc an seo mar ionad-còmhnaidh companaidh 60 fear.</p>	<p>'S ann an seo a bha na saighdearan a' fuireach.</p>
<p>Tha an dealbh a' sealltainn gun robh cadha cloiche far am biodh na saighdearan ri faire air ballachan. Am faic thu comharradh sam bith air an t-slighe-coiseachd-sa an-diugh?</p> <p>Ciamar a gheibheadh na saighdearan suas don chadha?</p> <p>Seall mun cuairt gu fuighill staidhre chloiche a' dol suas don chadha.</p>	<p>Chan eil comharradh ceart ri fhaicinn.</p> <p>Tha an dealbh a' sealltainn staidhre chloiche a' dol suas air gach taobh.</p> <p>Càrn mòr chlach dìreach air chùl a' phannail-fhiosrachaidh.</p>
<p>Seall air tuill nan cuilbhearan sna ballachan air gach taobh den gheata. Dè cho furasta 's a bhiodh e losgadh tro na tuill seo?</p> <p>An dùil ciamar a rachadh aig na saighdearan air faighinn suas?</p>	<p>Bhiodh e doirbh oir tha na tuill glè àrd.</p> <p>Tha comharraidhean far am biodh seòrsa de dh'àrd-ùrlar air an seasadh iad an seo.</p>

Bi nad shaighdear dearg!

Leigeamaid oirnn gu bheil sinn a' dèanamh cuid dhan obair-airm. Tha cuid agaibh ri màrsail is tionndadh còmhla. Cuid ri faighinn chun nan lùban cuilbheir an àm a bhith deiseil losgadh. Cuid ri faire is cumail sùil a-mach gu luchd-ionnsaigh. Bitibh nur trì buidheann is caithibh mionaid neo dhà a' smaointinn dè tha sibh a' dol a dhèanamh. Air mo chomharradh, tòisichibh! 'S na biodh maille oirbh!

*Gabh a-steach don Taigh-Feachd a Deas (air chli 's tu a' dol a-steach don fhaiche).
Gabh sìos trì ceumannan beaga fiodha is stad aig a' bhonn.*

Taigh-Feachd Ruadhainn fo ionnsaigh Seumasach (dealbh peantar)

Robh fhios agad...

Bha aig na saighdearan ri leapannan a roinn! 'S dòcha gur e deagh dhòigh a bh' ann air cumail blàth. Ach fhuair na h-oifigearan leabaidh an urra!

Slighe-steach don taigh-feachd a deas

A' sealltainn suas chun nan teallaichean

Suidheachadh 3: An Taigh-Feachd a Deas

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Tha sinn a-nis nar seasamh san staidhre am meadhan blocan an taigh-feachd. Seall suas. Am faic thu na loidhnichean far am biodh na ceumannan?

Tionndaidh air chli tro dhoras ìseal.

- Seo far na dh'fhuirich na saighdearan dearga. Bha 30 dhiubh san leth seo den bhloc, is 30 eile air taobh eile na staidhre. Bha 60 eile sa bhloc air taobh eile na faiche, a bha dìreach mar is ceudna.
- Nuair a bhiodh iad ann, 's ann an seo a bhiodh na saighdearan a' còmhnaidh, a' gabhail air an socair, a' cabadaich, a' còcaireachd, a' coimhead an dèidh an cuid uidheamachd 's a' nighe an cuid aodach. Chì thu iad san dealbh an seo.
- Bha stòras bìdh ga chumail sna làir ìseal, far a bheil sinn nar seasamh an-dràsta. Sna seann làithean bhiodh sinn air ar cuartachadh le feòil, min-choirce airson aran agus seòrsa àraid de bhrìosgaid thana chruaidh a ghabhadh cumail fad ùine mhòir. Cuideachd bhiodh braich gus lionn a dhèanamh.
- Bhiodh aig saighdearan rin cuid culaidh fhèin a ghlanadh is eile. Chaith iad briogais agus stocainnean clòimh le spad-choisbheairt fhada chainbe. Air a bhràighe chaitheadh saighdear làine 's siosacot fada, 's os cionn a h-uile rud còta fada dearg de chlàimh. Chaith saighdearan cumanta adan dubha le trì oisean orra.

Spreagadh an Neach-Teagaisg	Freagairtean nan sgoilearan
Bhiodh ùrlairean fiodha an seo, ach is fhad o chaidh an losgadh sìos. Am faic thu far am biodh iad? Cia mheud làr a bha ann?	3 làr.
Nam biodh 30 fear sa bhloc seo, agus 3 seòmar, cia mheud fear a bha a' còmhnaidh 's gach seòmar? Thugadh meud àraidh bìdh dhaibh gach latha - ach bha aca fhèin ri chòcaireachd. Am faic thu far an dèanadh iad sin?	10 fear 's gach seòmar. Chìthear teallach air gach làr.
An dùil am b' e an doras tron tàinig sinn a-steach don t-seòmar-sa prìomh dhoras an taigh-feachd sna seann làithean? Mura b' e, am faic thu far an tigeadh na saighdearan a-steach don seòmraichean?	Cha b' e, tha e glè ìseal. B' e slighe-steach nan seilearan. Doras tòrr nas motha ri fhaicinn air a' bhalla air chli.
Am faic thu far an loisgeadh na saighdearan an cuilbhearan an àm na h-èiginn?	Tuill cuilbheir ri fhaicinn air a' bhalla a-muigh. Dh'fhaodadh iad an cuilbhearan a losgadh on leabaidh!

Bi nad shaighdear dearg!

Smaoinich gur saighdear dearg thu. Bha thu a-muigh fad an latha a' cumail faire air cnoc 's air baile. Tha thu nist air ais san taigh-feachd. Tha cuid agaibh a' còcaireachd, càch ag ithe, cuid a' brodadh an teine. Tha cuid a' càradh an cuid aodach is uidheamachd. 'S dòcha gun robh latha làn thachartasan aig cuid agaibh - cha d' rinn càch mòran. A bheil thu ag ionndrainn do theaghlaich an seo? Innis dha do nàbaidhean mu do latha.

Fàg am bloc seo. Gabh tarsainn na faiche is a-null a dhèanamh rannsachaidh air àrainn an tùir bhig dìreach air taobh deas a' bhloc eile.

Seòmair an taigh-feachd 's e trang

Robh fhios agad ...

Bha smachd glè chruaidh san arm. Dh'fhaodadh saighdear a bhith air a chur fo ghlais 's e air rud ceàrr a dhèanamh, no chuireadh tuilleadh dleistanais air. Ann am fìor droch shuidheachadh, rachadh saighdear a chuireadh le slat sgiùrsaidh '*cat o'nine tails*'.

Cealla prìosain agus taigh nan geàrdan

Tùr is taigh nan geàrdan on taobh a-muigh

Suidheachadh 4: Taigh nan Geàrdan is Àros nan Oifigearan

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Theirteadh oifigearan ris na fir a bha os cionn nan saighdearan. Cha do chaidil iad san taigh-feachd leotha, ach bha an àros fhèin aca an seo san tùr-sa. Tha tùr eile coltach ris dìreach ma choinneimh - dà thùr a chionn 's gun robh dà chompanaidh shaighdearan an seo. Thèid sinn ann a dh'aithghearr.
- 'S dòcha gur ann an seo a bha an t-Seàirdseant Maolalaigh a' fuireach an 1745. B' e fear Èireannach, a bha os cionn a' ghearastain nuair a thug na Seumasaich ionnsaigh air 29 Lùnastal. Chaidh aige fhèin is mu 12 fhear air an taigh-feachd a dhìon an aghaidh mu 200 Sheumasach. Cha deach ach aon fhear a mharbhadh 's e air a cheann a chur ro àrd os cionn a' bhalla. Thuirt an t-Seàirdseant Maolalaigh gun robh e 'gòrach'. Bhiodh e is dòcha air peanas fhaighinn nam biodh e beò.

<i>Spreagadh an Neach-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean nan sgoilearan</i>
Bhiodh trì làr san t-seòmar seo, cleas bloc an taigh-feachd. Sir riantan a sheallas far am biodh na làir.	Glè shoilleir.
An leugh thu na bileagan air na ballachan gus faotainn a-mach dè feum a chuireadh air gach làr?	Fo thalamh - cealla prìosain. An làr iseal - taigh nan geàrdan. An ciad làr - àros nan oifigearan.
An dùil cò rachadh a chumail ann an cealla a' phrìosain?	Chleachdadh am prìosan gus fir ionadail air an robh amharas gur Seumasaich iad a chumail - no airson saighdear mì-mhodhail sam bith.
Am faic thu comharradh sam bith air dorsan no uinneagan sa chealla?	Chan fhaic comharradh sam bith.
Ciamar a gheibheadh na prìosanaich a-steach don chealla?	'S dòcha tro dhoras-dìomhair san ùrlar.

Bi nad shaighdear dearg!

Am buidhnean de thriùir, leig ort gur saighdear cuideigin agaibh a rinn rudeigin ceàrr. Tha neach agaibh na oifigear a tha a' gearan mun duine, 's am fear eile 's e an t-Seàirdseant Maolalaigh, a tha a' dol a chur peanas air dòigh. Cuir an sealladh an cèill. An dùil gun do dh'ionnsaich an saighdear a leasan?

Gabh tarsainn na faiche 's a-steach don tùr eile san oisean thall.

Robh fhios agad ...

Gach latha gheibheadh gach fear na leanas de bhiadh:

- 400g d' aran - mu mheud builinn beag an latha an-diugh
- 600g de dh'fheòil - mu chuideam 6 isbean, ach bha cnàmhan is maothan am measg sin
- 1 liotair de lionn

Àmhainn san taigh-fuine

Slighe-steach gu seòmraichean nan oifigearan

Suidheachadh 5: An Taigh-Grùdaidh is an Taigh-Fuine

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Seo tùr eile a chaidh a chleachdadh air grunn dhiofar dhòighean. Seall air na bileagan is lorg feum nan seòmraichean seo (an làr ìseal - taigh-grùdaidh 's taigh-fuine; an ciad làr - seòmair oifigeir).
- 'S ann air an làr ìseal a rinneadh aran is lionn do na saighdearan.
- Bha an ceannaire a' còmhnaidh air a' chiad làr - deagh àite blàth 's an àmhainn a' dol!

Spreagadh an Neach-Teagaisg

Lorg fuigheall rud cloiche a tha car cruinn, coltach ri preas cloiche. An dùil dè feum a chuireadh air an rud seo?

An dùil ciamar a rachadh a theasachadh?

Is dòcha gum biodh doras san àmhainn coltach ri àmhainn phlotsa an-diugh.

Am faic thu comharradh air similearan sam bith eile?

Seall mun cuairt. Am faic thu mar a gheibheadh an t-oifigear a-steach do na seòmraichean aige?

Freagairtean nan sgoilearan

Bha an àmhainn gus aran a dhèanamh.

Losgadh fiodh no connadh eile sa phìos ìseal. 'S dòcha gum biodh seòrsa de sgeilp os cionn seo far an cuirteadh an t-aran gus a bhèicearachd.

Chì, chì thu similearan a' dol suas.

Tron doras os cionn an t-slighe-steach. Is dòcha gun rachadh e a-steach on chadha.

Fàg an tùr is seas gu dlùth ris a' phannal-fhiosrachadh a-rithist.

Tobar is taighean beaga
(latrines)

Suidheachadh 6: An Tobar is na Taighean Beaga

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Seall mun cuairt. An lorg thu far am faigheadh na saighdearan an uisge? (làrach an tobrach mu dheas air a' gheata.) B' e seo uisge an t-seann chaisteil, a bha an seo mun deach an taigh-feachd a thogail.

Spreagadh an Neach-Teagaisg

Carson a bha e cudromach uisge a bhith aca san taigh-feachd?

Carson a bhiodh feum aca air an uisge seo?

Freagairtean nan sgoilearan

Gun fhios nach rachadh an cuartachadh.

Gus òl, còcaireachd, nighe 's glanadh.

- Ri taobh a' bhalla tha taighean beaga nan saighdearan. Bhathar a' meas Ruadhainn mar àite ùr-ghnàthaichte o chionn 's gun robh taighean beaga fa leth ann do na saighdearan is do na h-oifigearan. Seo **latrine** nan saighdearan.

Spreagadh an Neach-Teagaisg

Am faic thu comharradh sam bith air claisean?

'S dòcha gum biodh suidheachan no beingidh fiodha thar sluic a rachadh fhalamhachadh an-dràsta 's a-rithist. Tha fhios gun robh droch fhàileadh ann!

Lorg an loidhne far am biodh am beingidh.

An dùil an robh dorsan an seo, air neo an robh na taighean beaga dìreach fosgailte?

Freagairtean nan sgoilearan

Chan fhaic sion idir.

Chì thu is dòcha riantan nan toll far am biodh crainn.

Bi nad shaighdear dearg!

Smaoinich gun robh thu a-muigh ri faire fad an latha 's tu fliuch fuar. Tha teas gu mòr a dhìth ort. Cuir an cèill gu bheil thu a' tarraing uisge on tobar 's gad nighe fhèin. Cuimhnich nach fhaod tu cus plubadaich a dhèanamh 's tu a-staigh, 's mas ann a-muigh a tha thu dh'fhaodadh i bhith gu math fuar! Tha saighdearan eile a' feuchainn rim biadh a bhruich aig an aon àm, 's mar sin tha mòran a' feitheamh ris an teine a chleachdadh.

Gabh a-mach an geata-cùl is tarsainn gu bloc an stàbail.

Robh fhios agad ...

Theirear 'dragon' ri saighdear air muin eich!

Ceann an iar den stàball

A-staigh san stàball

Suidheachadh 7:Na Stàball

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- B' iad saighdearan-coise a bha stèidhichte ann an Ruadhainn. Bha seo a' ciallachadh gun do shiubhail iad 's gach àite air chois - mar a shiubhail a h-uile duine san àm-sa. Ach an 1734 chaidh stàball a chur ri Ruadhainn a thoilleadh 28 each.
- Dh'fhaodadh sgiobaidhean de shaighdearan air muin each, **dragoons**, a thighinn 's a dh'fhuireach an seo. Bha iad mar dhìon a bharrachd air na saighdearan nam biodh iadsan a-muigh a' cumail faire air na rathaidean. Cuideachd chuir iad dìon air bathar no bagaichean is eile a rachadh don taigh-feachd.

Spreagadh an Neach-Teagaisg	Freagairtean nan sgoilearan
Bha an togalach roinnte ann an dà phrìomh stàball airson nan each. Cia mhead each a bha 's gach stàball? Seall is faic dè rùm a bh' aig gach each.	14 each 's gach stàball. 7 air gach taobh – air tuairmse, aon each mu choinneamh gach lùb cuilbheir!
Bha làr shuas san stàball. An dùil dè bha air a chumail an seo? Am faic thu far am biodh an làr shuas? Ciamar a ruigeadh tu suas?	Connlach do na h-eich. Chìthear gu soilleir e. Fuighill staidhre chloiche a-muigh eadar an dà sheòmar-stàball.
An lorg thu seòmar eile far an cumadh iad na dìollaidean, na sriantan is treallaich eile do na h-eich? Theirteadh 'seòmar na h-acmhainne' ris an t-seòmar seo.	Air chùl gach bloc-stàball.
An dùil an deach na stàball a dhìon idir? Carson?	Chaidh - chì thu lùban cuilbheir sna ballachan. Bha eich luachmhor!
Smaoinich gu bheil thu an seo leis na h-eich. Ciamar a dh'fhairicheadh e? Dè chluinneadh tu? Dè na fàilidhean?	Blàth is dorch. Fuaim nan each ag ithe no a' sitrich; fuaim nan sriantan gliongadaich mu amhaich nan each. Fàileadh nan each is na connlaich, 's dòcha fàileadh leathar nan dìollaidean.

Bi nad shaighdear dearg!

Smaoinich gun robh thu a-muigh ri faire fad an latha le d' each. Thig far d' each, is thoir a-steach don stàball e. Bidh bucas uisge ri òl a dhìth air, is beagan connlaich. Feumaidh tu a dhìollaid a thoirt dheth is deagh bhrùiseadh a thoirt dha.

An doras air an tug na Seumasaich ionnsaigh

Gnìomh Deireannach 1: Ionnsaigh nan Seumasach!

Agus a h-uile duine air sùil a thoirt mun cuairt an taigh-feachd, is dòcha gum bu mhath leat iad uile a chruinneachadh ri taobh a' phannail-fhiosrachaidh air an fhaiche gus fear no dhà de na gnìomhan mu dheireadh seo a dhèanamh.

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Anns an Lùnastal 1745 thug mu 200 Sheumasach ionnsaigh air Ruadhainn. B' e Èireannach air an robh Seon Uilleam Ó Suilleabhain an ceannaire. Cha robh canain aca, 's mar sin b' e am plana ach baraille fiodha a lìonadh le stuth-spreadhaidh, a chur ri taobh slighe-steach cùl an taigh-feachd, 's a lasadh. Nuairsin nuair a bhiodh a h-uile duine a-staigh an-sàs ris a seo, streapadh iad na ballachan aig ceann eile na liosa air fàradh.
- Ach chaidh a h-uile rud ceàrr... bha e doirbh am baraille lasrach a chur san àite cheart agus chaochail fear de na Seumasaich. Agus bha trioblaid aig na fir an fhàradh a ghiùlain suas an claon cas air an taobh eile. Chum an 12 shaighdearan dearga ag obair orra len cuilbhearan agus sa cheann thall thrèig na Seumasaich am plana is dh'fhalbh iad, le dithis mharbh is trìuir leònte.

Bi nad shaighdear dearg!

Smaoinichibh gu bheil cuid agaibh nar Seumasaich air impis ionnsaigh a thoirt. Dh'fhaodadh neach agaibh a bhith mar Ó Suilleabhain. Dèanaibh co-dhùnadh air dè nì gach neach agaibh.

Bidh càch mar shaighdearan dearga dìon. 'S dòcha gur neach agaibh an t-Seàirdseant Maolalaigh. Cuiribh luchd-faire air dòigh is dèanaibh cleachdadh air a bhith ullamh gu luath. Nuair a bheir na Seumasaich ionnsaigh, dèanaibh cinnteach gu bheil fhios aig a h-uile duine air dè nì iad. Nuair a thig e a-steach oirbh gun do bhuannaich na saighdearan dearga, èighibh slàinte Rìgh Deòrsa II trì turais!

Seo pìos den aithris air an ionnsaigh a sgrìobh an t-Seàirdseant Maolalaigh dha cheannaird, an t-Seanailear Seon Cope. ‘S dòcha gum bi i gu feum san sgoil a-rithist.

“A SHEANAILEIR URRAMAICH, - tha seo gus cur air ur n-eòlas gun do nochd an-dè am baile beag Ruadhainn os cionn 300 fear den nàmhaid, a bha ag iarraidh orm gèilleadh, air chùmhnannt gum bithinn saor mo threallaichean a thoirt leam. B’ e mo fhreagairt, ‘Is saighdear mi ro fhada gun gèillinn gearastan cho neartmhor gun sròintean fuilteach.’ Bhagair iad gun rachadh mi fhìn is m’ fhìr a chrochadh ma dhiùlt; thuirt mi riutha gun gabhainn mo chothrom.

A’ mhadainn seo thug iad ionnsaigh orm mu mheadhan-latha (le fios dhomh) le mu 150 fear. Thug, air a’ gheata-toisich ‘s air a’ phort-ionnsaigh, a’ feuchainn ris a’ phort a chur na theine le seann bharaillan is stuthan-spreadhaidh eile, a spreadh sa bhad; ach chaill am fear a rinn an oidhirp a bheatha leis. Thàrr iad às mu leth-uair an dèidh a trì.

Mu dhà uair an dèidh sin, chuir iad fios gun robh dithis de na cinn-feadhna aca ag iarraidh bruidhinn rium. Leig mi leo’, is bhruidhinn mi riutha on bharrabhalla. Thabhainn iad cùmhnanntan - dhiùlt mise; bha iad ag iarraidh saorsa na mairbh aca a thoirt air falbh - dh’aontaich mi. Tha dithis eile a chaochail o na leòintean aca sa bhaile, is thug iad, le fios dhomh, trìuir eile leatha.

Dh’fhalbh iad an iar mu ochd sa mhadainn ... ach thill iad am beul na h-oidhche. Thug iad leatha a h-uile lòn aig truaghan a’ bhaile, agus dh’innis a’ Bh.Ph. Nic a’ Phearsain, bean an taigh-feachd, agus marsanta sa bhaile, gun robh 3000 fear air loidseadh sna raointean-arbhair an iar air a’ bhaile an-raoir, ‘s gu bheil an campa mòr aca aig Dail Chuinnidh.

Chaill mi fear, a fhuair peilear sa cheann le ghòraiche ‘s a cheann ro àrd os cionn a’ bharrabhalla. Tha dùil ri tuilleadh a-nochd... ach cuiridh mise an fhàilte is blàithe ‘s is urrainn do m’ fheachdan laga orra. Seasaidh mi cho fada ‘s a ghabhas.

“Co-dhùnaidh mi, a Sheanaileir urramaich, le mòr-mheas, bhur seirbheiseach umhail, MAOLALAIGH, Seàirdseant.”

30mh Lùnastal 1745.

Gnìomh Deireannach 2:Gèillidh an Gearastan

Cùl-fhiosrachadh don Luchd-Teagaisg. Faodar seo a leughadh a-mach gu sgoilearan.

- Anns a' Gherran 1746 thill na Seumasaich. Bha iad garbh cinnteach an turas seo gum buannaicheadh iad Taigh-Feachd Ruadhainn. Chuir iad suas an canain car far a bheil an ionad-parcaidh an-diugh is thug iad ionnsaigh air an taigh-feachd. Loisg iad trì uair is dh'fhàg iad trì tuill sna ballachan.
- Cha robh an taigh-feachd comasach seasamh an aghaidh buill-canain. Ghèill an t-Seàirdseant Maolalaigh 's a ghearastan agus fhuair iad cead na coise. Thug am Prionnsa is an arm aige ionnsaigh air an taigh-feachd is thug iad leapannan is min-choirce is braich air falbh. An ath latha chuir iad teine ris an taigh-feachd is ris na stàbaill. 'S ann aig an àm seo a chaidh ùrlairean, mullaichean a-staigh, staidhrichean is mullaichean an teagh-feachd a chur nan smàl.

<i>Spreagadh an Neach-Teagaisg</i>	<i>Freagairtean nan sgoilearan</i>
Chaidh aithris gun d' rinn na canain trì tuill am ballachan Ruadhainn ach chan fhios buileach càite. Thoir sùil ach an dèan thu teòraidhean sam bith mu càite an rachadh iad.	Beachdan nan sgoilearan fhèin.
An dùil carson a ghèill na saighdearan dearga an turas seo?	Beachdan nan sgoilearan fhèin.
An dùil carson a chuir na Seumasaich teine ris an taigh-feachd?	Cha robh iad airson 's gun cleachdadh na saighdearan dearga a-rithist e.

- Chaill na Seumasaich Blàr Chùil Lodair goirid an dèidh seo, anns a' Ghiblean 1746, gu saighdearan dearga Arm Bhreatainn fo mhac an rìgh, Diùc Chumberland. Mharbhadh mòran Sheumasach, ach chruinnich mu 3,000 neach a mhair beò an seo an Ruadhainn an latha an dèidh a' bhlàir. Bha mòran dhiubh airson cumail orra a' sabaid, ach bha Teàrlach Òg air gèilleadh 's bha e fad air falbh. Chuir e brath gu na Seumasaich ann an Ruadhainn, a' toirt taing dhaibh 's ag innse don a h-uile duine 'a shàbhailteachd fhèin a shireadh'.
- Cha deach an taigh-feachd a chur gu feum mar thaigh-feachd gu bràth tuilleadh.

Ceistean Cumanta

C Dè an àireamh is lugha de dh'inbhich a tha dhìth airson stiùiridh?

F 1 inbheach do 10 sgoilear.

C An gabh turas treòraichte a chur air dòigh?

F Cha ghabh o nach eil luchd-obrach air an làraich.

C A bheil e so-ruigsinneach do chiorramaich?

F Gheibhear a-steach gu Ruadhainn le claon cas a dh'fhaodadh a bhith doirbh do chathair-chuibhle.

C A bheil goireasan bìdh ann?

F Faodar ithe a-muigh air neo fasnadh fhaighinn san taigh-feachd

C Càite bheil an taigh beag?

F Chan eil taigh beag ann - falbh mun ruig thu an taigh-feachd!

C An dèan sibh measadh-cunnairt air sgàth nan sgoiltean?

F Tha seo fo chùram an neach-teagaisg a tha mar cheann air a' bhuidheann. Gheibhear fios ann am bileagan-fiosrachaidh cunnairt a tha ri fhaotainn air làrach-lìn Alba Aosmhor a chuidicheas tidsearan am measadh fhèin a dhèanamh.

C Bheil bùth ann?

F Chan eil bùth no goireas sam bith ann an Ruadhainn.

A' Tadhail Taigh-Feachd Ruadhainn

Tadhail ro-làimh: Molamaid gu mòr gun tadhail tidsearan saor 's an asgaidh air a' chaisteal gus a bhith eòlach air an làraich agus air na cunnairtean mun tig buidheann.

Ga chur air dòigh: Cuir fòn gu **0131 668 8793** 'son turas a chur air dòigh agus na feuman agad a chur an cèill don Ionad Foghlaim. Tha an taigh-feachd fosgailte fad na h-ùine.

Cosgais: Tha e saor 's an asgaidh do bhuidhnean foghlaim is sgoile. Gheibhear tuilleadh fiosrachaidh mu cò gheibh ann gun chosgais air làrach-lìn Ionad Foghlam Alba Aosmhor (faic shìos).

Àite: 1 mhile o Chinn a' Ghiuthsaich air an rathad B970

Parcadh: Tha ionad-parcaidh air taobh deas an rathaid mu choinneamh an taigh-feachd. Tha coiseachd ghoirid chas suas slighe gharbh don taigh-feachd.

Slàinte 's Sàbhailteachd: Cum aire air na leanas:

Bu chòir sgoilearan a bhith fo stiùir fad na h-ùine. Tha leathadan an tuim air a bheil an taigh-feachd glè chas.

Agus sinn dìleas don Turasachd Uaine, iarramaid gun tugar sgudal sam bith air ais don sgoil.

Ionad Foghlam Alba Aosmhor: Airson barrachd fiosrachaidh air turasan, gnìomhan is goireasan don luchd-teagaisg a tha ceangailte ri Taigh-Feachd Ruadhainn, tadhail:

www.historic-scotland.gov.uk

Goireasan eile

Don luchd-teagaisg:

Foghlam Alba Aosmhor, *Investigating the Jacobites in Scotland*, Alba Aosmhor 2009. Leabhran ga chur ri chèile don luchd-teagaisg le tòrr cùl-fhiosrachaidh mu ar-a-mach nan Seumasach is na làraichean a bhuineas riutha, le moladh a thaobh gnìomhan-sgoile.

Chris Tabraham agus Doreen Grove, *Fortress Scotland and the Jacobites* Batsford 1995. Leabhar feumail so-leughaidh, a' toirt sùil air na rathaidean, daingichean is taighean-feachd a thogadh mar fhreagairt air gach ar-a-mach.

Christopher Duffy, *The '45*, Phoenix 2007. Sàr-chunntas so-leughaidh mu thachartasan 1745 is 1746. Dà dhuilleag mhath air ionnsaighean nan Seumasach air Ruadhainn.

Gu sgoilearan:

Horrible Histories: Bloody Scotland le Terry Deary, Scholastic 1998: Scoular Anderson *1745 and all that*, Birlinn 2001. Tha an dà leabhar seo measail aig sgoilearan òga, bheir iad smaoin orra agus, rud iongantach, tha iad fiosrachail.

Antony Kamm, *The Jacobites*, OPnB/TNnA 1995. Leabhar-treòir dathte dìreach mu Ar-a-mach nan Seumasach is an cùl-sgeul.

Aitheantas

Dealbhan: Na dealbhan uile, © a' Chrùin, na còraichean aig Alba Aosmhor

Teacs: Elspeth Mackay

Ùghdar an t-Sreath: Sue Mitchell

Leagadh a-mach is clò-bhualadh: The House

Le taing mhòr gu Chris Tabraham.